

5. De FOD Justitie

Karel Velle en Kathleen Devolder

5.1. *Bibliografie*

AMEZ (F.). Un aspect oublié de la réforme de l'Etat: le régime des cultes, in *Journal des Tribunaux*, 2002, p. 529-537.

CARPENTIER (C.), MOSER (F.). *De Staatsveiligheid: geschiedenis van een destabilisatie*. Leuven, 1993.

- CHRISTIAENS (J.). *De geboorte van de jeugddelinquent (België, 1830-1930)*. Brussel, 1999.
- CHRISTIAENSEN (S.). *Tussen klassieke en moderne criminele politiek. Leven en beleid van Jules Lejeune*. Leuven, 2004.
- DANTINNE (M.). Maisons de justice, in *Journal des Tribunaux*, 1999, p. 773-780.
- DE BONT (R.). Meten en verzoenen. Louis Vervaeck en de criminele antropologie, 1900-1940, in TOLLEBEEK (J.), VANPAEMEL (G.), WILS (K.), eds. *Degeneratie in België 1860-1940. Een geschiedenis van ideeën en praktijken*. Leuven, 2003, p. 186-225.
- DE CLERCK (S.). *Het bos en de bomen. Justitie hervormen*. Tielt, 1997.
- DELACOLETTE (E.). *Contribution à l'histoire de la protection de l'enfance en Belgique*. Merksplas, 1947, 2 dln.
- DEPREUW (W.). *Landloperij, bedelarij en thuisloosheid: een socio-historische analyse van repressie, bijstand en instellingen*. Antwerpen-Arnhem-Leuven, 1988.
- DE RUYVER (B.). De Dienst voor Strafrechtelijk Beleid, een gemiste kans?, in *Panopticon*, 1993, p. 385-389.
- DE RUYVER (B.). *De strafrechtelijke politiek gevoerd onder de socialistische Ministers van Justitie E. Vandervelde, P. Vermeylen en A. Vranckx*. Antwerpen, 1988.
- DE VALCK (S.). Naar een meer humane, toegankelijke en efficiënte justitie. De uitdaging van de justitiehuisen, in *Panopticon*, 1999, p. 583-591.
- DE VALCK (S.), STORME (I.). Van overheidsreclassering naar psychosociale dienst (Strafinrichtingen) en justitiehuisen (Rechterlijke Organisatie), in BOUVERNE-DE BIE (M.), KLOECK (K.), MEYVIS (W.), ROOSE (R.), VANACKER (J.), eds. *Handboek Forensisch Welzijnswerk*. Gent, 2002, p. 77-113.
- DROSSENS (P.). *Archiefgids betreffende de rechtsvoorgangers van de Vlaamse gemeenschapsinstellingen voor bijzondere jeugdzorg (1912-1965)*. Brussel, 2002.
- DUJARDIN (J.), VANDENBOSSCHE (E.). De regionalisering van de bestuursinstellingen van de erkende erediensten, in *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiek Recht*, 2002, p. 447-453.
- DUPONT-BOUCHAT (M.-S.). *De la prison à l'école. Les pénitenciers pour enfants en Belgique au XIXe siècle (1840-1914)*. Kortrijk, 1996.
- EELLEN (S.). Strafvuiveringrechtbanken en de externe rechtspositie van gedetineerden. Een kentering binnen het penitentiair beleid, in *UVV Info*, 2007, nr. 1, p. 13-14.
- ELIAERTS (C.). De ondraaglijke lichtheid van het strafbeleid. Een terugblik, in *Panopticon*, 1997, p. 1-8.
- FIJNAUT (C.), ed. *Gestalten uit het verleden. 32 voorgangers in de strafrechtswetenschap, de strafrechtpleging en de criminologie*. Brussel, 1993.
- GILISSEN (J.). De administratieve organisatie van de tijdelijke regering (september 1830-februari 1831), in *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*, 1984, p. 301-342.
- GOETHALS (J.). *Abnormaal en delinkwent. De geschiedenis en het actueel functioneren van de wet tot bescherming van de maatschappij*. Antwerpen-Arnhem, 1991.

- HEIRBAUT (D.), ROUSSEAU (X.), VELLE (K.), eds. *Politieke en sociale geschiedenis van justitie in België van 1830 tot heden. Histoire politique et sociale de la justice en Belgique de 1830 à nos jours*. Brugge, 2004.
- HUYSE (L.). *75 miljard om wat te doen? De justitiebegrotingen van 1966 tot 1975*. Leuven, 1975.
- HUYSE (L.), VAN OURTRIVE (L.), FIJNAUT (C.), DUPONT (L.), PEETERS (T.). Justitiebeleid in de jaren zeventig, in *Res Publica*, 1979, p. 343-369.
- HUYSE (L.), VERDOODT (A.). Dertig jaar justitiebeleid. Kroniek van een aangekondigde crisis, in *Panopticon*, 1999, p. 3-19.
- JACOBS-COENEN (B.). De sociale dienst van het Bestuur Strafinrichtingen en de strafrechtsbedeling, in *Panopticon*, 1981, p. 198-204.
- Justice et aide sociale. 100 ans d'évolution. Justice en sociale hulpverlening. 100 jaar evolutie. Reflets et perspectives de politiques criminelles, pénitentiaires et sociales (1894-1994) ... een tweede eeuw gaat in*. Brussel, 1994.
- Une justice en crise: premières réponses. Actes de la journée d'études du 16 mai 2002, sur les dysfonctionnements de la justice plus de 5 ans après la marche blanche, organisée en collaboration avec La Libre Belgique et RTL-TVI avec le soutien de la Fondation Bernheim*. Brussel, 2002.
- LAENENS (J.). Justitie aan de beterschap (1964-2000), in *Tijdschrift voor Privaatrecht*, 2001, p. 157-174.
- LAENENS (J.), RAES (S.). *Justitie hervormd*. Antwerpen, 2000.
- LAENENS (J.), STORME (M.). *In de ban van Octopus. Dans l'encre d'Octopus*. Brussel, 2000.
- MAES (E.). Het wettelijk kader. Korte historiek, inhoud en commentaren, in GOETHALS (J.), BOUVERNE-DE BIE (M.), eds. *Voorwaardelijke invrijheidstelling: wetgeving, predictie en begeleiding*. Gent, 2000, p. 3-57.
- MAES (E.). De externe rechtspositie van (veroordeelde) gedetineerden, in *Ad Rem. Tweemaandelijks Tijdschrift van de Orde van Vlaamse Balies*, 2004, p. 12-29.
- MARY (P.). De la justice de proximité aux maisons de justice, in *Revue de Droit pénal et de Criminologie*, 1998, p. 293-303.
- MEYVIS (W.). Cinq ans d'aide sociale aux justiciables en communauté flamande, in MARY (P.), ed. *L'aide sociale aux justiciables. Aspects criminologiques, sociaux et juridiques*. Brussel, 1991, p. 217-244.
- NEYS (A.), PETERS (T.), PIETERS (F.), VANACKER (J.), eds. *Tralies in de weg. Het Belgische gevangeniswezen: historiek, balans en perspectieven*. Leuven, 1994.
- PERRIËNS (R.), PIETERS (F.), PIRON (P.). Missie, visie, doelstellingen en acties van de Nederlandstalige commissies voor voorwaardelijke invrijheidstelling, in *Panopticon*, 2002, p. 250-254.
- PUT (E.). *Het Ministerie van Justitie (1831-1988). Deel I. Organisatiestructuur van de centrale administratie en de adviesorganen. Deel II. Overzicht van de bevoegdheden*. Brussel, 1990 en 1992.
- REYNDERS (D.). Het strafrechtelijk beleidsdoel heiligt het middel: de Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid, in *Orde van de Dag. Criminaliteit en Samenleving*, 2002, p. 61-68.
- ROMMEL (G.). *Van Neufchâteau naar Canossa*. Gent, 1998.
- SENAEVE (P.). *Compendium van het jeugdbeschermingsrecht*. Leuven-Amersfoort, 1998.

- In verband met de communautisering van de jeugdbescherming.
- SMETS (J.). Jeugdbescherming tussen Staat en Gemeenschap. Beschouwingen bij de nieuwe bevoegdheidsverdeling, in *Panopticon*, 1989, p. 252-273.
- STORME (M.), ed. *De Hoge Raad voor de Justitie na vier jaar gewogen. Verslagboek van het colloquium van 17 november 2004. Le Conseil supérieur de la Justice, une évaluation après quatre ans. Actes du colloque du 17 novembre 2004*. Brugge-Brussel, 2005.
- TAEYMANS (M.), ed. *Defederalisering van justitie. Staatsconferentie 2002 Vlaamse Juristenvereniging*. Brussel, 2003.
- VAN CAMP (T.), VAN WIN (T.), AERTSEN (I.), DAENINCK (P.), HODIAUMONT (F.), MALEMPRÉ (H.). *Vade-mecum herstelrecht en gevangenis*. Gent, 2004.
- VELGE (H.). *La protection de l'enfance en Belgique. Son passé, son avenir*. Brussel, 1919, 3 dln.
- Vijftig jaar kindbescherming*. Brussel, 1962.
- VRIJENS (A.M.). De commissie voor voorwaardelijke invrijheidstelling, in *Vigiles. Tijdschrift voor Politierecht*, 2001, p. 80-90.
- WILRYCX (F.). Sociale dienst en probatie, in *Panopticon*, 1990, p. 431-450.

Het beleid van de opeenvolgende ministers van Justitie werd uiteraard ook fel becommentarieerd in de juridische vakpers. Voor de inhoudelijke aspecten van bepaalde specifieke bevoegdheden van het departement kan verwezen worden naar:

- VELLE (K.). *Recht en gerecht. Bibliografische inleiding tot het institutioneel onderzoek van de rechterlijke macht (1796-1994)*. Brussel, 1994, 2 dln.

Tal van recente brochures en publicaties van de FOD Justitie, zoals de jaarverslagen, kunnen elektronisch geraadpleegd worden op de website van de FOD Justitie: www.just.fgov.be. Deze website bevat ook informatie over de organisatie van de FOD (organogram, opdrachten van de diverse diensten, managementplan, ...), algemene informatie (gerechtelijke adressen, statistieken en cijfergegevens, enz.), en een aantal rechtsbronnen (wetgevingsindex, gecoördineerde wetgeving, ministeriële omzendbrieven van het Ministerie van Justitie en de gemeenschappelijke omzendbrieven van het College van Procureurs-generaal, rechtspraak (Juridat), en de catalogus van de Centrale bibliotheek). Het Belgisch Staatsblad biedt op de website een aantal databanken aan: het *Staatsblad* zelf, de referentiedatabank rechtspersonen (ondernemingen en vzw's), de databank van teksten gepubliceerd in het Bulletin der aanbestedingen, en de databank van de Belgische wetgeving.

5.2. Historisch overzicht

Op 10 oktober 1830 werd in de schoot van de tijdelijke regering het Comité de justice opgericht, onder leiding van administrateur-generaal A. Gendebien, die op 26 februari 1831 tot de eerste Belgische minister van Justitie werd benoemd. Gendebien was verantwoordelijk voor een relatief bescheiden en technisch departement dat naast studiewerk i.v.m. wetgeving vooral bevoegd was voor burgerlijke stand en huwelijksdispensaties, voor de behandeling van de verzoeken tot

naturalisatie en voor de gerechtelijke organisatie, voor personeelszaken en voor boekhouding (budgetten, tarifiering en vereffening van gerechtskosten e.d.). Tijdens het eerste decennium van de Belgische onafhankelijkheid kreeg het Ministerie van Justitie een reeks nieuwe taken toebedeeld, voornamelijk door de overheveling van bevoegdheden van het Ministerie van Binnenlandse zaken. Van januari 1832 tot augustus 1834 werd de Staatsveiligheid van het Ministerie van Binnenlandse zaken overgeheveld. Na een tijdelijke terugkeer van dit bestuur naar Binnenlandse zaken werd het op 18 april 1840 opnieuw aan het departement Justitie gehecht. De Staatsveiligheid zou sindsdien één van de pijlers van het departement blijven. Eveneens in 1832 werd de minister van Justitie bevoegd voor het gevangeniswezen (KB van 17 januari) en voor de weldadigheidsinstellingen (KB van 30 oktober). Een jaar later werd de dienst van de *Moniteur belge* (toen nog een regeringskrant), tevens belast met de uitgave van de parlementaire drukwerken, naar Justitie overgeheveld (KB van 28 maart). In 1840 werd het departement bevoegd voor erediensten (KB van 4 juni). Met de verschuiving van deze taken lag het bevoegdheidspakket van het departement voor meer dan 150 jaar vast.

De historische bevoegdheden van het Ministerie van Justitie zijn: wetgeving, openbare veiligheid, gevangeniswezen, openbare weldadigheid, jeugdbescherming en erediensten. Een weinig bekende, maar daarom niet minder belangrijke taak van de minister van Justitie is sinds 1830 (sinds het KB van 17 maart 1837 om precies te zijn) de bewaring van het Grote Zegel van de Staat, het aanbrengen op de wetten en verdragen en de bewaring van de originele wetteksten van het koninkrijk.

5.2.1. *Wetgeving*

Het voorbereiden van wetsontwerpen en het onderzoeken van wetsvoorstellen i.v.m. alle rechtsdomeinen (straf- en strafprocesrecht, burgerlijk en handelsrecht, gerechtelijk recht) behoort van oudsher tot de basisbevoegdheid van het Ministerie van Justitie. Vóór de oprichting van de afdeling “wetgeving en gerechtelijke statistiek” (MB van 12 februari 1835) was het Algemeen secretariaat voor wetgeving bevoegd. Het Bestuur van de wetgeving werd sinds de jaren 1840 talloze opdrachten toebedeeld. Tot zijn taken behoorden o.m. alle aspecten van het burgerlijk recht, het notariaat en de gerechtelijke organisatie (gerechtelijke indeling, dienstreglementen van rechtscolleges e.d.), de uitgave van oude wetten en verordeningen en de herziening van belangrijke organieke wetten en van de wetboeken. I.v.m. deze laatste opdracht liet het bestuur zich bijstaan door verschillende adviesorganen, bijvoorbeeld door de commissies belast met de herziening van het Strafwetboek (KB's van 1 mei 1848 en 6 april 1876), van het Wetboek van Burgerlijke Rechtspleging (KB van 23 juli 1866), van het Burgerlijk Wetboek (KB van 15 november 1884) en van het Wetboek van Militaire Rechtspleging (KB van 10 april 1889), door de Commissie voor de hervorming van de burgerlijke rechtsvordering (KB van 5 december 1929), door de bij KB van 3 december 1911 opgerichte Bestendige Raad van Wetgeving, de voorganger van de Afdeling wetgeving van de Raad van State (RB van 23 augustus 1948) of door de Commissie belast met de herziening van de wettelijke en reglementaire bepa-

lingen betreffende de gerechtelijke organisatie (RB van 23 januari 1948). Voor de voorbereiding van het Gerechtelijk Wetboek (wet van 10 oktober 1967) werd een koninklijk commissaris voor de rechterlijke hervorming aangesteld (KB van 17 oktober 1958).

Justitie stond (staat) niet alleen in voor de voorbereiding van de wetgeving, maar ook voor de toepassing in de praktijk van het burgerlijk recht (huwelijksdispensaties, verandering van naam en voornaam, internationale wederzijdse rechtshulp in burgerlijke zaken, enz.) en van het strafrecht (uitleveringen, rogatoire commissies, overbrenging van gevonniste personen, enz.). Tot eind 1995 was het departement verantwoordelijk voor de voorbereiding en afhandeling van naturalisatieaanvragen. Sinds 1 januari 1996 worden naturalisaties verleend door de Kamer van Volksvertegenwoordigers (wet van 13 april 1995).

Ook het Centraal Strafregister (CSR), de centrale gegevensbank van strafrechtelijke veroordelingen, opgericht bij KB van 30 december 1888 ter vervanging van het oude *Répertoire des condamnés*, behoorde aanvankelijk tot het algemeen bestuur bevoegd voor wetgeving. In 1903 werd het CSR overgeheveld naar het 5e algemeen bestuur; vanaf 1924 ressorteerde het onder het Algemeen bestuur van de gevangenen. Ten slotte was het bestuur "wetgeving" in de tweede helft van de 19e eeuw (1846-1903) ook belast met de behandeling van de genadeverzoeken. In 1903 verhuisde deze bevoegdheid naar het 1^e algemeen bestuur, om vanaf 1924 onder het Bestuur van de gevangenen te vallen.

5.2.2. Openbare veiligheid

De openbare veiligheid behoorde eveneens tot een van de voornaamste bevoegdheden van het departement Justitie. Tot 1940 maakte dit takenpakket bijna onafgebroken de hoofdplicht uit van een afzonderlijk onderdeel van het ministerie. De opdracht van de "Staatsveiligheid" is nooit precies vastgelegd, maar de instelling liet zich vooral in met het beschermen van de Staat tegen subversieve activiteiten van allerlei aard. De Staatsveiligheid kende vooral in de tussenoorlogse periode een grote ontwikkeling, meer bepaald met de oprichting van de Dienst der opsporingen en de uitbouw van de diensten van de gerechtelijke identificatie. Deze laatste diensten waren gegroeid uit de Service dactyloscopique die in 1912 bij het Bestuur van de gevangenen was opgericht en in 1925 naar de Openbare veiligheid werd overgeheveld om ten slotte, omstreeks 1950, naar de Algemene diensten van het departement te verhuizen. Onder het Bestuur van de openbare veiligheid ressorteerde verder de School voor Criminologie en Criminalistiek, opgericht bij KB van 19 oktober 1920. Kort vóór en kort na de Tweede Wereldoorlog verhuisde de "Staatsveiligheid" even naar het Ministerie van Landsverdediging. De regering in Londen richtte bij de Besluitwet van 29 juli 1943 een Hoog Commissariaat voor 's Lands Veiligheid op dat de activiteiten van de Staatsveiligheid in het bezette België coördineerde en dat verantwoordelijk was voor de voorbereiding van de ordehandhaving na de bevrijding. De instelling werd bij regentsbesluit van 20 september 1945 opgeheven.

De "Staatsveiligheid" stond in 1940 aan de wieg van het Bestuur van vreemdelingenpolitie en gerechtelijke identificatie (vanaf 1947 Bestuur der vreemdelingenpolitie). Het departement Justitie bleef tot en met 1993 verantwoordelijk voor

het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen. Inzake het vreemdelingenbeleid liet de minister zich bijstaan door een permanente Raadgevende commissie voor vreemdelingen (wet van 28 maart 1952). In 1987, ruim zes jaar vóór de overheveling (op 1 januari 1994) van deze bevoegdheid naar het Ministerie van Binnenlandse zaken, werd bij het departement Justitie een Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen en een Vaste Beroepscommissie voor de Vluchtelingen opgericht (KB van 11 mei 1987).

5.2.3. *Gevangeniswezen*

Sinds 1832 is de minister van Justitie verantwoordelijk voor de uitvoering van gerechtelijke uitspraken die “vrijheidsberovende straffen” inhouden, met andere woorden voor de oprichting, afschaffing en beheer van strafinrichtingen, naoorlogse interneringskampen (Sint-Kruis, Sint-Gillis, Lokeren e.a.), bedelaarskolonies (zoals de Rijksweldadigheidskolonie Merksplas-Hoogstraten-Wortel-Rekem), voor de classificatie van gedetineerden, voor de organisatie van de gevangenisarbeid en voor de aanwerving en bezoldiging van het gevangenispersoneel. Voor het beheer van de instellingen kon het hoofdbestuur rekenen op de medewerking van de zogenaamde bestuurscommissies die sinds het begin van de eeuw bij elke gevangenis waren opgericht. Het departement Justitie was in verschillende periodes (1847-1888 en na 1899) ook bevoegd voor de gevangenisgebouwen. Met het aantreden van minister Jules Lejeune (1887) werd een reeks penitentiaire hervormingen doorgevoerd (verdere differentiatie in de penitentiaire behandeling, invoering van het systeem van de voorwaardelijke invrijheidstelling (wet van 31 mei 1888), uitbouw van het zogenaamd patronagesysteem (begeleiding van ex-gedetineerden), en dergelijke). De penitentiaire hervorming van vóór 1914 werd na de Eerste Wereldoorlog verder gezet, meer bepaald onder de eerste socialistische minister van Justitie, Émile Vandervelde (november 1918-oktober 1921). Vandervelde riep op 13 juni 1920 een Hoge Raad der Gevangenissen in het leven (heropgericht bij KB van 23 oktober in 1978 als Hoge Raad voor (het) Penitentiair Beleid, vervangen bij KB van 4 april 2003 door de Centrale Toezichtsraad voor het Gevangeniswezen. Die raad moest advies verstrekken over het te volgen penitentiair beleid. In hetzelfde jaar werd de Penitentiair antropologische dienst (PAD) opgericht (KB van 15 oktober 1920). Het KB van 30 mei 1920 voorzag in de oprichting van antropologische laboratoria in de belangrijkste gevangenissen. De penitentiaire antropologie en de criminele sociologie hadden de aandacht gevestigd op de noodzaak van het uitbouwen van een penitentiaire behandeling die is opgevat volgens de individuele fysieke, morele en psychologische kenmerken van de veroordeelden. De individuele behandeling was vooral bedoeld om de reclasering van de gedetineerde te bevorderen.

Om de organisatie van de ateliers van de strafinrichtingen te verbeteren en het “rendement” van de gevangenisarbeid te optimaliseren werd bij KB van 15 februari 1921 bij het centraal bestuur een Centrale arbeidsdienst opgericht. In 1931 werd die omgevormd tot een regie, een gecentraliseerde openbare dienst die aan het hiërarchische gezag van de minister van Justitie onderworpen is, maar toch een zekere administratieve, rekenplichtige en financiële autonomie geniet (wet van 30 april 1931). De Regie kende een periode van aanzienlijke bedrijvigheid

in de naoorlogse periode (1946-1950) toen de heropbouw volop mogelijkheden tot tewerkstelling bood, en ook incivieken ingezet werden in steenkoolmijnen, bij opruimingswerken aan de spoorwegen, bij aanplantingen van bossen, enz. In 2001 werd de Regie van de gevangenisarbeid omgevormd tot een staatsdienst met afzonderlijk beheer (programmawet van 30 december 2001, uitvoeringsbesluiten gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad* van 3 november 2004).

De wetten van 9 april 1930 en 1 juli 1964 “tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers” kende aan de minister verregaande bevoegdheden toe i.v.m. de internering van verdachten bij wie een geestelijke stoornis werd vastgesteld of vermoed. Bij de strafinrichtingen werden psychiatrische afdelingen opgericht en adviesorganen (Commissies tot bescherming van de maatschappij) die beslisten over de plaatsing en de vrijlating van deze categorie gevangenen. De werking van deze commissies werd eind 1964 gecoördineerd door de Hoge Commissie tot Bescherming van de Maatschappij (omzendbrief van 10 november 1964). Mede onder invloed van de wet op de bescherming van de maatschappij werden in 1930 de eerste maatschappelijk werkers aangeworven in de gevangnissen. Zij verleenden in de antropologische laboratoria medewerking aan het diagnostische werk en begeleidden de overgang van de gevangenis naar de samenleving. In 1937 werden de maatschappelijk assistenten onttrokken aan de bevoegdheid van de PAD en ondergebracht in een nieuw opgerichte Centrale sociale dienst (later: Penitentiaire sociale dienst, Sociale dienst der strafinrichtingen), die instond voor de organisatie, coördinatie en begeleiding van het werk van de veldwerkers in de verschillende regio's. In de loop der jaren groeide het takenpakket van de maatschappelijk assistenten. Na de invoering van de wet betreffende de opschorting, het uitstel en de probatie (29 juni 1964) werden bovenop het bestaande personeel enkele tientallen probatieassistenten aangesteld, die instonden voor de voorlichting van de rechter en voor de geïndividualiseerde verplichte begeleiding van, toezicht op en verslaggeving over de delinquenten onder probatie. De Sociale dienst (vanaf 1969: Sociale dienst en probatie) werd bij KB van 26 juli 1965 opgewaardeerd tot directieniveau.

5.2.4. *Weldadigheid*

Van 1832 tot 1936 was de minister van Justitie bevoegd voor de sector van de openbare onderstand of weldadigheid, en bijgevolg voor de toepassing van de “voorlopers” van de OCMW- en aanverwante wetgeving. Hij oefende op de eerste plaats het administratieve toezicht uit op de lokale instellingen voor armenzorg, zoals de Commissie voor Burgerlijke Godshuizen en de Burelen van Weldadigheid, die in toepassing van de wet van 10 maart 1925 samensmolten tot de Commissies voor Openbare Onderstand (sinds de wet van 8 juli 1976 Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn). Een KB van 25 mei 1912 riep een Hoge Raad van Weldadigheid in het leven. De (private) instellingen voor geesteszieken vielen eveneens onder toezicht van het ministerie (wetten van 18 juni 1850 en 28 december 1873). In verband met het toezicht op de krankzinnigenzorg liet de minister van Justitie zich bijstaan door een Commission permanente d'inspection et de surveillance générale des établissements d'aliénés (KB van 17 maart 1853, vanaf 1887 Comité central d'inspection des asiles d'aliénés). Een derde en laatste

categorie “weldadigheids”-instellingen die onder de verantwoordelijkheid van het departement Justitie viel, was die van de bedelaarsgestichten (in 1808 door Napoleon opgericht) en de hervormingsscholen bestemd voor minderjarige bedelaars en landlopers die in toepassing van art. 72 sw ter beschikking van de regering waren gesteld, en die op 1 januari 1891 werden omgevormd tot rijksweldadigheidsscholen (KB’s van 7 juli en 31 december 1890). De wet van 27 november 1891 betreffende de beteugeling van de landloperij en bedelarij had belangrijke gevolgen voor de classificatie van de bedelaars en landlopers. De wet voorzag in drie soorten instellingen: de bedelaarsgestichten, de toevluchtshuizen en de weldadigheidsscholen. Tot 1927 was het Algemeen bestuur van de weldadigheid verantwoordelijk voor de opvang van bedelaars en landlopers, nadien het Algemeen bestuur van de strafinrichtingen. De weldadigheidsscholen kwamen in 1913 onder de controle te staan van de Dienst voor de kinderbescherming. Tien jaar later werden ze omgevormd tot rijksopvoedingsgestichten en in uitvoering van de Jeugdbeschermingswet van 8 april 1965 tot rijksgestichten voor observatie en opvoeden onder toezicht. Bij KB van 18 oktober 1921 werd bij het Bestuur van de weldadigheid een dienst ingericht belast met “het toezicht op pedagogisch gebied”, over de gestichten waar “abnormale kinderen en gebrekkigen” door de openbare besturen werden geplaatst. Onder het actieterrein van de “openbare onderstand” vielen ook de “nationale werken” voor oorlogsswezen (wetten van 24 januari en 15 maart 1931).

5.2.5. *Erediensten, giften, legaten en stichtingen*

De opdrachten die de overheid i.v.m. het beheer van de tijdelijke goederen van de erediensden vervult, zijn een rechtstreeks gevolg van het concordaat van 1801. Het takenpakket “erediensten” omvat onder meer de bezoldiging van de kerkelijke bedienaren van de zes erkende erediensden (de katholieke, de protestantse, joodse, anglicaanse, islamitische en orthodoxe erediensden), de territoriale organisatie van de erediensden (onder meer de oprichting van parochiekerken) en de goederen en het statuut van de kerkfabrieken (respectievelijk het besluit van 26 juli 1803 en het decreet van 30 december 1809). Vanaf 1840 werd het toezicht op de erediensden en de weldadigheidsgestichten uitgeoefend door de 1^e afdeling van het departement, na 1846 tot 1884 door het 1^e bestuur. Na de katholieke verkiezingsoverwinning van 1884 was het 1^e algemeen bestuur van het departement bevoegd voor erediensden, giften, legaten en stichtingen. Schenkingen en legaten ten voordele van openbare rechtspersonen (bv. de Staat, de OCMW’s en rechtsvoorgangers) zijn slechts rechtsgeldig na machtiging van de Koning (de minister van Justitie) en ook internationale verenigingen en verenigingen zonder winstoogmerk, en stichtingen mogen slechts na toelating van de overheid giften en legaten (boven een minimumbedrag) in ontvangst nemen (wet van 25 oktober 1919 en wet van 27 juni 1921, gewijzigd door de wet van 2 mei 2002). Het departement staat in voor de erkenning van internationale vzw’s en stichtingen van openbaar nut, en oefent het administratieve toezicht uit op de stichtingen voor studiebeurzen (wet van 19 december 1864 en KB van 7 maart 1865) en op de werkzaamheden van de provinciale studiebeurscommissies. De minister behandelt ook de beroepen aangetekend tegen de beslissingen van deze commissies. Het

regime van de eredienst behoorde tot eind 2001 tot de exclusieve bevoegdheid van het Ministerie van Justitie. Ingevolge de laatste staatshervorming (Lambermont-akkoorden) werd op 1 januari 2002, op het ogenblik van de regionalisering van de Gemeente- en Provinciewet, ook het administratieve toezicht op en de organisatie van de openbare instellingen belast met het beheer van de temporaliën van de erkende erediensten (waaronder de kerkfabrieken) naar de gewesten overgeheveld (bijzondere wet van 13 juli 2001). De niet-confessionele levensbeschouwing, die sinds 21 juni 2002 erkend is, bleef echter een volledig federale materie.

5.2.6. *Jeugdbescherming*

De activiteiten van het departement op het terrein van de jeugdzorg, toen nog “kinderbescherming” geheten (Kinderbeschermingswet van 15 mei 1912) en van de sociale begeleiding van delinquente jongeren, werden in 1913 gebundeld in de Dienst voor kindbescherming (KB van 27 december 1913, later Dienst voor jeugdbescherming). Het toezicht op de rijks weldadigheidsscholen werd van het Algemeen bestuur van de weldadigheid naar de dienst overgeheveld (KB van 23 juli 1912). De inspectie van de kindbescherming werd georganiseerd bij MB van 14 januari 1914 en bij KB van 23 mei 1919. Tot het takenpakket van “de kindbescherming” behoorden: de studie van de wetgeving en de statistiek inzake jeugdzorg, de subsidiëring van private en openbare instellingen, het nemen van maatregelen ter bescherming van de verwaarloosde jeugd. Van de Dienst voor kindbescherming hing verder de Controlecommissie voor bioscoopfilms (Filmkeuringscommissie) af, opgericht bij KB van 10 november 1920. Sinds de derde staatshervorming (1988) is deze taak overgeheveld naar de gemeenschappen en gewesten.

5.2.7. *Na de Eerste Wereldoorlog*

De uitbreiding van de bevoegdheden in het laatste kwart van de 19^e en de eerste decennia van de 20^e eeuw had gevolgen voor het organogram van het departement. Het aantal besturen nam toe van vier in 1893 tot zeven in 1919. Tijdens de Eerste Wereldoorlog omvatte het departement korte tijd een Dienst voor oorlogsschade (KB van 15 augustus 1917) die op 12 oktober 1917 naar het Ministerie van Economische zaken werd overgeheveld. Justitie bleef wel bevoegd voor de organisatie van de hoven en rechtbanken voor oorlogsschade, administratieve rechtscolleges belast met het vaststellen van de oorlogsschade, en erfde van het departement van Economische zaken enkele jaren later de Dienst voor de bescherming der oorlogswezen (KB van 31 maart 1920). Op 21 maart 1917 werd het departement op bevel van de Duitse bezetter gesplitst in een Vlaams en een Waals ministerie. Kort na de Eerste Wereldoorlog kwam de structuur van het departement overeen met de vijf grote takenpakketten: 1°) erediensten, giften, legaten en stichtingen; 2°) gevangeniswezen; 3°) openbare veiligheid; 4°) jeugdbescherming en 5°) wetgeving.

Na 1925 bleef de structuur van het ministerie grotendeels stabiel op enkele details na. De diensten van de openbare veiligheid verhuisden in de jaren 1930 enkele keren van Binnenlandse zaken naar Justitie en omgekeerd, en in 1936 werd het toezicht op de openbare onderstand naar het toen opgerichte Minis-

terie van Volksgezondheid overgeheveld. De gerechtelijke statistiek werd in 1939 overgeheveld naar de Centrale Dienst voor de Statistiek, de voorloper van het Nationaal Instituut voor de Statistiek (KB van 7 augustus 1939). Het toezicht op de private instellingen voor geesteszieken, abnormale kinderen, doofstommen, blinden en gehandicapten “verhuisde” pas na de Tweede Wereldoorlog naar het departement van Volksgezondheid en het Gezin (RB van 10 februari 1948). Blevten wel tot de bevoegdheid van de minister van Justitie behoren: het beheer van de rijksinstellingen voor krankzinnigenzorg (onder meer Geel en Rekem), alsook de vaststelling van de tarieven en de beslechting van geschillen i.v.m. het zogenaamd Gemeen Fonds (*Fonds commun*), een gemeenschappelijk fonds dat door Staat, provincies en gemeenten werd gespijsd en dat het grootste deel van de financiële lasten voor het onderhoud van behoeftige geesteszieken op zich nam. De uitvoering van de beslissingen die genomen werden krachtens de wet tot bescherming van de maatschappij van 9 april 1930 bleven tot de bevoegdheid van het Ministerie van Justitie (en van bij de psychiatrische afdelingen van de strafinrichtingen ingestelde commissies) behoren. Het personeel van deze inrichtingen viel vanaf 1948 onder het Ministerie van Volksgezondheid en het Gezin dat ook verantwoordelijk was voor het onderhoud en de geneeskundige behandeling van de zieken.

5.2.8. Na de Tweede Wereldoorlog

Voor de periode na de Tweede Wereldoorlog zijn er tal van ontwikkelingen vermeldenswaard. Op de eerste plaats werden de takenpakketten “internationale wetgeving” en “jeugdbescherming” gevoelig uitgebreid. De oprichting van internationale instellingen en de hoge vlucht die het Europees recht sinds de Tweede Wereldoorlog nam, hadden een weerslag op de activiteiten van het Bestuur wetgeving. Na de Jeugdbeschermingswet van 8 april 1965 werden aan de Dienst voor Jeugdbescherming meer opdrachten toevertrouwd. De bijzondere jeugdbijstand bestond voortaan uit een luik “sociale jeugdbijstand” en een luik “gerechtelijke jeugdbijstand”. Het eerste luik is de dienstverlening die wordt verstrekt op vraag van de ouders of van het kind zelf, of die op zijn minst hun akkoord wegdraagt. In de gerechtelijke jeugdbijstand gaat het om afdwingbare maatregelen die door de jeugdrechter worden genomen en opgelegd. In de sector van de preventieve jeugdzorg werd de centrale Dienst voor jeugdbescherming vanaf 1965 bijgestaan door een Nationale Raad voor Jeugdbescherming en door jeugdbeschermingscomités die in elk arrondissement werden opgericht. Een “dienst der plaatsingen” coördineerde de plaatsing van minderjarigen, hield hun individuele dossiers bij en stond in voor de erkenning van inrichtingen. Administratieve diensten stonden in voor het materiële beheer van de jeugdbeschermingscomités en van de rijksgestichten voor observatie en opvoeding onder toezicht. Met de bijzondere wetten van 8 augustus 1980 en 8 augustus 1988 werd de jeugdbescherming (onder meer de werking van de jeugdbeschermingscomités en van de sociale diensten voor jeugdbescherming), samen met de penitentiare en postpenitentiare hulpverlening (de sector van het forensische of justitiële welzijnswerk, jww), als “persoonsgebonden aangelegenheden” van het federaal departement Justitie naar de deelgebieden overgeheveld. Ook de bij deze sectoren horende adviesor-

ganen, zoals de Nationale Raad voor Jeugdbescherming (wet van 8 april 1965), werden overgeheveld. Een aantal aangelegenheden die ressorteerden, hetzij onder het burgerlijk recht (de aanneming van kinderen, de ouderlijke macht, de voogdij, de ontvoogding, de ontzetting uit de ouderlijke macht en dies meer), hetzij onder het strafrecht (strafbepalingen ten opzichte van meerderjarigen), hetzij onder het gerechtelijk recht (de inrichting van de jeugdrechtbanken en de territoriale bevoegdheid en rechtspleging) bleven nationale materie. In uitvoering van het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 27 juni 1985 besloot de Vlaamse regering op 20 juli 1988 tot oprichting van de Bemiddelingscommissie voor bijzondere jeugdbijstand en van comités voor bijzondere jeugdzorg die op 1 augustus van dat jaar de jeugdbeschermingscomités vervingen en die belast werden met de organisatie van de hulp en bijstand.

De organisatiestructuur van het Bestuur der strafinrichtingen werd na de Tweede Wereldoorlog sterk gewijzigd. Kort na de bevrijding stond de Dienst voor wederopvoeding, reclassering en voogdij (DWRV) in voor de wederopvoeding van de veroordeelden wegens misdaden en wanbedrijven tegen de veiligheid van de Staat. De directeur-generaal van het bestuur liet zich voortaan bijstaan door een studiebureau belast met alle mogelijke vraagstukken van algemene aard, met het bijhouden van de penitentiaire statistieken, met het voorbereiden van publicaties en omzendbrieven, met de herziening van het algemeen reglement van de strafinrichtingen en met de internationale betrekkingen. Het bureau hield ook de notulen bij van de voornaamste adviesorganen van de minister op het vlak van het penitentiaire beleid. Na de hervorming van het bestuur in 1958 (KB van 31 mei) werd het bureau omgevormd tot Dienst studiën en algemene zaken. In het organieke kader van het departement van 4 juli 1947 ressorteerde het Centraal Strafregister onder het Bestuur der strafinrichtingen. Maar enkele jaren later werd het strafregister samen met de dienst bevoegd voor de gerechtelijke identificatie, overgeheveld naar de Algemene diensten van het departement. Een onderdeel van het Bestuur der strafinrichtingen dat na 1946 bijzonder aan belang won, was de Dienst geschillen der gevangenen, bij KB van 31 mei 1958 gereorganiseerd en omgedoopt tot de Dienst van de individuele gevallen. De hoofdtaak van die dienst bestond in het behandelen van verzoeken en voorstellen tot voorlopige invrijheidstelling om bijzondere redenen, het toezien op de overplaatsing van de opgesloten en het waken over de toepassing van de classificatievoorschriften zoals vastgelegd bij omzendbrieven van de minister, en ten slotte het verwerken van de informatie over incidenten waarin gedetineerden individueel of collectief betrokken waren (arbeidsongevallen, (pogingen tot) zelfmoord of ontvluchting). De dienst was ook belast met het opvolgen van de individuele dossiers van bijzondere categorieën gedetineerden: de ter beschikking van de regering gestelde landlopers, recidivisten, souteneurs en minderjarigen, alsook van de geïnterneerde abnormalen en de drugsverslaafde delinquenten. Een tweede belangrijk onderdeel van het bestuur vormde de Dienst genaden en voorwaardelijke invrijheidstellingen, opgericht in mei 1946. De Dienst der genaden (gemeen recht) behandelde de genade- of gratieverzoeken van veroordeelden van gemeen recht en bereidde de individuele of collectieve genadebesluiten voor. De dienst onderzocht in een aantal gevallen ook de voorstellen tot voorlopige invrijheidstelling. Een bijzondere categorie genadeverzoeken, die de Dienst der

genaden (incivieken) te verwerken kreeg, had betrekking op de veroordeelden wegens misdrijven tegen de uitwendige veiligheid van de Staat. Tussen augustus 1946 en einde 1950 werden meer dan 36.000 zaken van incivisme onderzocht of aan een nieuw onderzoek onderworpen.

Het KB van 5 november 1971 voorzag in de oprichting van een Nationaal Instituut voor Criminalistiek (NIC). Dit KB zou echter lange tijd dode letter blijven. Eerst in 1991 werd in het kader van het zogenaamde “Pinksterplan” – het programma inzake ordehandhaving en veiligheid dat de regering op 5 juni 1990 aankondigde in reactie op het verslag van de eerste Bendecommissie – effectief gestart met de uitbouw van het NIC. In 1994 werden de taken van deze federale wetenschappelijke instelling die rechtstreeks onder het gezag van de minister van Justitie valt, uitgebreid tot het domein van de criminologie en wijzigde haar naam in Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie (KB van 29 november 1994). Het NICC, sinds 1997 een staatsdienst met afzonderlijk beheer (wet van 15 december 1997), verricht onderzoek naar criminele fenomenen en de mogelijke aanpak ervan, voert wetenschappelijke deskundigenonderzoeken uit op verzoek van de gerechtelijke overheden, verzekert de wetenschappelijke coördinatie van de laboratoria van de federale politie en werkt mee aan de opleiding van de gerechtelijke actoren. De instelling staat ten slotte ook in voor het beheer van een aantal nationale gegevensbanken, zoals de DNA-gegevensbanken opgericht krachtens de wet van 22 maart 1999 betreffende de identificatieprocedure inzake DNA-analyse in strafzaken (ten uitvoer gebracht door het KB van 4 februari 2002).

Het Bestuur van de criminele informatie BCI, dat begin 1972 werd opgestart en belast werd met de beteugeling van de criminaliteit in het algemeen en met de coördinatie van de strijd tegen de handel in verdovende middelen meer in het bijzonder (KB van 2 juni 1971), werd in 1985 opgeslorpt door het Bestuur wetgeving dat sindsdien Bestuur van burgerlijke en criminele zaken heette (KB van 30 april 1985). Omdat de strijd tegen de zware criminaliteit sinds 1987 tot het takenpakket van de gerechtelijke politie behoorde, werd het BCI op 1 juli 1991 (KB van 1 augustus) opgeheven. De Dienst gerechtelijke identificatie werd op 1 januari 1972 overgeheveld naar het Commissariaat-generaal van de gerechtelijke politie bij de parketten (KB van 15 januari 1973, gewijzigd bij KB van 1 september 1994). De informatisering van gegevens inzake wetgeving en rechtspraak werd in 1979 toevertrouwd aan de Dienst juridische informatie (JUSTEL) die hiermee tegemoet kwam aan de vragen naar juridische informatie van openbare diensten en van particulieren.

De minister van Justitie was in 1974 rechtstreeks verantwoordelijk voor de veiligheid van de Staat op het gebied van kernenergie. De Dienst veiligheid inzake kernenergie, belast met de toepassing van veiligheidsmaatregelen inzake kernenergie (wet van 4 augustus 1955), werd bij KB van 18 oktober 1974 in het departement Justitie ondergebracht. De bevoegdheden inzake nucleaire veiligheid werden na de oprichting van het Federaal Agentschap voor Nucleaire Controle (wet van 15 april 1994), operationeel sinds 1 september 2001, overgeheveld naar deze openbare instelling.

Onder direct gezag van de minister werd bij KB van 30 december 1982 een Raadgevende commissie voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer opgericht, bevoegd voor problemen met betrekking tot de bescherming van de

privacy bij de werking van twee gegevensbanken uit de openbare sector: het rijksregister en de (eigenlijk nooit van de grond gekomen) gegevensbank betreffende de personeelsleden van de overheidssector. Deze Raadgevende commissie was de voorloper van de huidige Commissie voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer – beter gekend als de Privacycommissie – opgericht door de Kamer van Volksvertegenwoordigers bij de wet van 8 december 1992. Deze laatste heeft veel ruimere bevoegdheden. Ze verstrekt adviezen aan (overheids)instanties bevoegd voor gegevensverwerking en verleent machtigingen om persoonsgegevens te verwerken en mee te delen. De Commissie onderzoekt ook klachten en onderhoudt een openbaar register met informatie over aangegeven verwerkingen van persoonsgegevens.

In de loop van het laatste decennium hebben de institutionele ontwikkelingen in de sector justitie elkaar in snel tempo opgevolgd. We beperken ons tot de hoofdlijnen. De informatieverwerking van het ministerie werd in 1985 onder het Bestuur algemene diensten gecentraliseerd bij het Centrum voor informatieverwerking CIV (KB van 28 februari 1985). Het CIV stond onder meer in voor de toepassing van de informatica bij alle administratieve en gerechtelijke diensten.

Sinds de wet van 1 augustus 1985 kunnen slachtoffers van een opzettelijke gewelddaad of hun nabestaanden een aanvraag tot financiële tegemoetkoming van de Staat indienen. Een administratief rechtscollege, de Commissie voor hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden werd belast met het nagaan of een tussenkomst van de overheid terecht is en met het bepalen van het bedrag van de hulp (KB van 18 december 1986, KB van 11 september 1987). In 2004 werd de wet gewijzigd waardoor meer mensen (bijvoorbeeld naaste verwanten van een vermist slachtoffer) aanspraak kunnen maken op financiële steun. Sinds 2005 (programmawet van 27 december 2004) kunnen ook zogenaamde “occasionele redders” die een ernstig nadeel hebben geleden, zich tot de Commissie wenden. Recent werd het huishoudelijke reglement van de Commissie voor financiële hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden en aan de occasionele redders vernieuwd (KB van 17 januari 2007).

Enkele jaren na de regionalisering van de jeugdbescherming werd bij KB van 9 oktober 1991 een Nationale commissie voor de hervorming van de wetgeving inzake jeugdbescherming in het leven geroepen. In 1992 werd de School voor Criminalistiek en Criminologie, opgericht in 1920, geïntegreerd in het Nationaal Instituut voor Criminalistiek (KB van 9 november 1992). De politiehervorming bracht hier in 2001 verandering in. Binnen de federale politie werd één Nationale Rechercheschool opgericht waarnaar het personeel van de School voor Criminalistiek en Criminologie werd overgeheveld (KB van 30 maart 2001). Nog in 1992 werd bij de buitendiensten van het Bestuur strafinrichtingen een Dienst maatschappelijk werk strafrechtstoepassing (DMWS) in het leven geroepen (KB van 20 oktober 1992), als opvolger van de “sociale dienst van het gevangeniswezen”. Zowel bij de adviesverlening tijdens de strafuitvoering als bij de vrijstelling speelde deze dienst een cruciale rol.

In 1993 werd in het departement Justitie een belangrijke organisatorische hervorming doorgevoerd (KB van 20 december 1993). Het uitgebreide takenpakket van het Bestuur van burgerlijke en criminele zaken, o.m. bevoegd voor de wetgeving, werd gesplitst. Het Bestuur erediens, giften, legaten en stichtingen

en de diensten van het Bestuur burgerlijke en criminele zaken, belast met burgerlijke zaken, smolten samen tot een nieuw Bestuur burgerlijke zaken en erediens- ten (vanaf 1995: Bestuur van de burgerlijke wetgeving en erediens- ten). Op hetzelfde ogenblik werd een Bestuur strafzaken en criminele zaken (vanaf 1995: Bestuur strafwetgeving en rechten van de mens) en een Bestuur veiligheid van de Staat opgericht. De materiële ondersteuning van de diensten van de rechterlijke orde, alsook het beheer van het personeel van de magistratuur, van de griffies, van de parketten, van de gerechtelijke politie, van het NICC en van de buitendien- sten van de Staatsveiligheid werden in 1995 ondergebracht in een Bestuur rechterlijke orde dat naast het Bestuur algemene diensten werd opgericht. Drie jaar later veranderde de naamgeving van de besturen in directoraten-generaal (MB van 30 december 1997). Het Bestuur rechterlijke orde werd omgedoopt tot het Directoraat-generaal rechterlijke organisatie, waar o.a. ook de dienst van het Centraal Strafrechtregister, grondig hervormd bij wet van 8 augustus 1997, onderdak vond.

In 1994 werd onder het directe gezag van de minister van Justitie een Dienst voor het strafrechtelijk beleid (DSB) opgericht (KB van 14 januari), geleid door een adviseur-generaal. Zijn opdracht bestaat erin om de minister te informeren over de evolutie van de criminaliteit en om voorstellen te formuleren inzake het strafrechtelijk beleid. De dienst verstrekt adviezen voor een efficiënter opsporings- en vervolgingsbeleid en voor een betere coördinatie van het preventief, het repressief en het penitentiair beleid. De DSB heeft ten slotte ook als taak de werkzaamheden van de verschillende actoren binnen de veiligheidsketen (politie, openbaar ministerie, zetelende magistratuur, justitiehuisen en penitentiaire instellingen) op elkaar af te stemmen.

5.2.9. *Recente ontwikkelingen*

In 1996 joeg de affaire-Dutroux een schokgolf door België. In een spoedreactie op de dramatische gebeurtenissen keurde de ministerraad op 30 augustus 1996 een reeks maatregelen goed die tot doel hadden de efficiëntie en effectiviteit van justitie te verbeteren, de humane aanpak te optimaliseren en de toegankelijkheid te verhogen. Eén daarvan was de oprichting van een justitiehuis in elk gerechtelijk arrondissement, dat een trefpunt moest worden voor alle diensten van het arrondissement die binnen en rond justitie werken. De justitiehuisen werden belast met juridische eerstelijnsbijstand en eerstelijns hulp, slachtofferonthaal, burgerlijke en strafrechtelijke opdrachten (sociaal onderzoek, toezicht en begeleiding) en bemiddeling in strafzaken. Recent (1 september 2007) werd dit takenpakket uitgebreid met de opvolging van het elektronisch toezicht. Het eerste justitiehuis opende zijn deuren in Kortrijk op 19 november 1997. Het 55 pagina's tellende wettelijk kader van de justitiehuisen – twee wetten, vier koninklijke en evenveel ministeriële besluiten – trad op 1 juli 1999 in werking. Eind 2002 beschikten alle 27 arrondissementen over een justitiehuis. De Dienst justitiehuisen, ingericht bij KB van 13 juni 1999, werd ondergebracht in het Directoraat-generaal rechterlijke organisatie.

Een belangrijke hervorming die een onmiddellijk gevolg was van de zaak-Dutroux, was de aanpassing van de wetgeving inzake de voorwaardelijke invrij-

heidstelling (de zogenaamde wet-Lejeune van 31 mei 1888). Ingevolge de wetten van 5 en 18 maart 1998 (inwerkingtreding op 1 maart 1999) werd de voorwaardelijke invrijheidstelling niet langer toegekend door de minister van Justitie, maar door een commissie (per hof van beroep), samengesteld uit een werkend rechter van de rechtbank van eerste aanleg (de voorzitter van de commissie) en twee assessoren: één deskundige op het vlak van strafuitvoering en één expert op het vlak van de sociale reïntegratie. De commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling beslisten volstrekt autonoom over de al dan niet toekenning van de voorwaardelijke invrijheidstelling van gedetineerden, rekening houdend met de belangen van de veroordeelde, de slachtoffers (of hun nabestaanden) en de samenleving. Na de beoordeling van de evolutie van de proeftijd van de voorwaardelijke in vrijheid gestelde konden zij tot de herziening van de voorwaarden of tot herroeping van de voorwaardelijke invrijheidstelling besluiten.

Recent onderging de wetgeving inzake de voorwaardelijke invrijheidstelling een nieuwe, ingrijpende hervorming. De wet van 5 maart 1998 werd opgeheven bij wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten. De wet van 18 maart 1998 werd opgeheven bij wet van 17 mei 2006 houdende oprichting van strafuitvoeringsrechtbanken (zie het hoofdstuk over de rechterlijke macht). Met deze twee nieuwe wetten werden de strafuitvoeringsmodaliteiten, voorheen geregeld door een kluwen van (vaak oude) ministeriële besluiten en omzendbrieven, voor de eerste maal wettelijk gedefinieerd, en kwam er een strikte verdeling van de bevoegdheden van de uitvoerende en de rechterlijke macht inzake strafuitvoering. Het nemen van beslissingen die de aard van de strafuitvoering substantieel kunnen veranderen (beperkte detentie, elektronisch toezicht, voorwaardelijke invrijheidstelling, voorlopige invrijheidstelling met het oog op verwijdering van het grondgebied of overlevering) behoren voortaan tot de bevoegdheid van de rechterlijke macht, meer bepaald van de strafuitvoeringsrechtbank. Maatregelen die slechts het gevangenisregime van de gedetineerde, maar niet de straf zelf wijzigen (uitgaansvergunningen, penitentiaire verloven, onderbrekingen van de strafuitvoeringen) blijven tot de bevoegdheden van de minister van Justitie behoren. Op 1 februari 2007 namen de strafvoeringsrechtbanken de bevoegdheid inzake voorwaardelijke invrijheidstelling van de commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling over.

Het departement Justitie onderging in de nasleep van de Dutroux-affaire een grondige herstructurering. Vooral het Bestuur strafinrichtingen werd ingrijpend hervormd. Het werd omgedoopt tot het Directoraat-generaal strafinrichtingen (MB van 30 december 1997) met een uitgesproken tweeledige structuur. Met uitzondering van de Staf directeur-generaal (de vroegere Dienst studiën en algemene zaken), de inspectiediensten en de regionale directeurs die rechtstreeks onder de directeur-generaal ressorteerden, werden alle diensten gegroepeerd in twee directies: Maatregelen (maatregelen ten aanzien van de gedetineerde) enerzijds en Middelen (logistieke middelen) anderzijds. De Dienst maatschappelijk werk strafrechtstoepassing (DMWS) werd met ingang van 1 januari 1998 gesplitst. De ambtenaren belast met externe parajustitiële opdrachten (probatie, sociaal onderzoek en begeleiding) werden gegroepeerd in de Dienst sociaal werk – vanaf 1 juli 1999: de Dienst justitiehuisen – die overgeheveld werd naar het Directo-

raat-generaal rechterlijke organisatie. De “interne” maatschappelijk assistenten maakten voortaan deel uit van de Psychosociale dienst (PSD) die eind 1997 opgericht was ter vervanging van de Penitentiaire antropologische dienst (PAD). Nieuw in het organogram van het Directoraat-generaal strafinrichtingen was de Dienst SIDS, belast met het beheer van de gelijknamige gegevensbank (*Système Informatique de Détention – Detentie Informatica Systeem*) met beschrijvingen van de gedetineerden en hun detentiesituatie (opsluitingsfiche). De diensten Individuele gevallen en Gratie en voorwaardelijke invrijheidstellingen die in de periode 1992-1999 gefuseerd waren tot de DIGG (Dienst individuele gevallen en gratie), werden na de invoering van de nieuwe wetgeving inzake voorwaardelijke invrijheidstelling terug opgesplitst in twee aparte diensten: Individuele gevallen enerzijds en Genade anderzijds.

De spectaculaire ontsnapping van Marc Dutroux in april 1998 werkte als katalysator voor ingrijpende hervormingen bij politie en gerecht. De ontsnapping van België's meest verguisde crimineel vormde de directe aanleiding voor het sluiten van het Octopusakkoord van 24 mei 1998, een politiek akkoord waarin acht partijen besloten tot een diepgaande hervorming van de Belgische politie en justitie. Het akkoord voorzag o.a. in de samensmelting van politie en rijkswacht in een eenheidspolitie en in de oprichting van een Hoge Raad voor de Justitie, een onafhankelijke instelling ingeschreven in artikel 151 van de Grondwet, samengesteld uit 22 magistraten en uit evenveel externe leden (verkozen met twee derde meerderheid door de Senaat). Met de oprichting van de Hoge Raad voor de Justitie probeerde de (grond)wetgever het herstel van het vertrouwen in de justitie en de verbetering van de werking van het gerecht op tweevoudige wijze aan te pakken: enerzijds door de instelling van een geobjectiveerd systeem van toegang tot en bevordering binnen de magistratuur, anderzijds door de invoering van een externe controle op de werking van de rechterlijke orde. Binnen de Hoge Raad dragen benoemings- en aanwijzingscolleges (de Nederlandstalige, de Franstalige, of de verenigde commissie wanneer het een te begeven ambt betreft waarvoor de kennis van de twee landstalen vereist is) kandidaten voor een benoeming of een aanwijzing (d.w.z. een tijdelijke aanstelling in een mandaat, bijvoorbeeld een korpschef) aan de minister voor. Zij kwamen in de plaats van het Wervingscollege der magistraten dat bij wet van 18 juli 1991 was ingesteld en zonder twijfel een belangrijke pioniersrol had vervuld. De Hoge Raad voor de Justitie ontpopte zich tijdens de voorbije jaren tot een gezaghebbend adviesorgaan. Andere belangrijke nieuwe actoren in het beleidsveld justitie zijn het College van Procureurs-generaal, opgericht bij wet van 4 maart 1997, en de Raad van de Procureurs des Konings, geïnstalleerd in 1999 na de wet van 22 december 1998 betreffende de verticale integratie van het openbaar ministerie, het federaal parket en de Raad van Procureurs des Konings (zie het hoofdstuk over de rechterlijke macht).

In 2002 werd het Ministerie van Justitie in het kader van de modernisering van het openbaar ambt, de zogenaamde Copernicushervorming, omgevormd tot de Federale Overheidsdienst Justitie, formeel opgericht bij KB van 23 mei 2001. De FOD kreeg de volgende opdrachten mee: 1°) de voorbereiding en het beheer van wetgeving met inbegrip van de internationale betrekkingen, de eredienssten en de rechten van de mens, 2°) de rechterlijke organisatie (d.w.z. de ondersteuning en begeleiding van het gerechtelijke apparaat, de justitiehuisen, het strafregister en

de criminalistiek), 3°) de uitvoering van straffen en het beheer van de strafinrichtingen, 4°) de veiligheid van de Staat; 5°) het strafrechtelijke beleid. De bevoegdheden i.v.m. het auteursrecht werden overgeheveld naar de FOD Economie, KMO en Middenstand, Energie. De secretaris-generaal werd als hoofd van de administratie vervangen door de voorzitter van het directiecomité, met een mandaat van zes jaar. Het organogram van de FOD Justitie omvatte naast de stafdiensten (de zogenaamde horizontale diensten), de diensten van het *Belgisch Staatsblad* en de diensten van de voorzitter, drie directoraten-generaal: het Directoraat-generaal wetgeving, fundamentele rechten en vrijheden (een fusie van de diensten van het vroegere Directoraat-generaal burgerlijke wetgeving en erediensdiensten en van het Directoraat-generaal strafwetgeving en rechten van de mens), het Directoraat-generaal rechterlijke organisatie en het Directoraat-generaal uitvoering straffen en maatregelen. Vooral in de schoot van het Directoraat-generaal wetgeving werden sinds 2002 tal van nieuwe diensten opgericht. Vermelden we o.a. de Dienst internationale adoptie (operationeel sinds 1 september 2005), de Dienst voogdij voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen (KB van 22 december 2003), de Dienst internationaal humanitair recht (KB van 17 september 2005) en de Federale wapendienst (opgericht krachtens artikel 36 van de wapenwet van 8 juni 2006). Het Directoraat-generaal uitvoering straffen en maatregelen voerde in 2006 een herstructurering én een naamswijziging door: het werd het Directoraat-generaal penitentiaire inrichtingen, ook bekend als DGEPI (Etablissements pénitentiaires – Penitentiaire inrichtingen). Op 1 januari 2007 ten slotte trad binnen de FOD Justitie een vierde directoraat-generaal in werking, het Directoraat-generaal justitieuhuizen.

5.3. Archieven

Het Algemeen Rijksarchief bewaart de archieven van de onderdelen van het departement Justitie. De archieven van de buitendiensten worden door de Rijksarchieven in de provinciën bewaard. De problematiek van het bewaren van dit bronnenmateriaal wordt behandeld in:

ROUSSEAU (X.). Un patrimoine en péril? Réflexions sur les sources pour l'histoire de la justice en Belgique (XIXe-XXe s.), in *ABB*, 1993, p. 65-115.

5.3.1. Centrale diensten

Voor een exhaustief overzicht van de neerleggingen van de centrale diensten van het Ministerie van Justitie in het Algemeen Rijksarchief:

DEPOORTERE (R.). *Etat de l'ouverture à la recherche. VIII. Département I. Conseil d'Etat. Ministère de la Justice. Etablissements pénitentiaires des arrondissements de Bruxelles et de Nivelles*. Brussel, 2000. Een update van dit werk is in voorbereiding.

Eén van de eerste archiefbestanden die het ministerie aan het Rijksarchief overdroeg, omvatte de benoemingsdossiers van magistraten en griffiers bij de hoven en rechtbanken en deze van de ministeriële officieren (deurwaarders, notarissen) voor de jaren 1830-1900 (met uitlopers tot 1914), samengesteld door

het Algemeen secretariaat. Het bestand (in totaal ca. 44 meter archief) wordt ontsloten door:

BOUMANS (R.). *Ministerie van Justitie. Algemeen secretariaat. 2e afdeling. Ministère de la Justice. Secrétariat général. 2e section.* Brussel, 1960.

Het betreft administratieve dossiers aangelegd n.a.v. een vacant gekomen betrekking. Zij bevatten afschriften van besluiten betreffende het openvallen van de betrekking, overlijdensberichten, sollicitatiebrieven, lijsten van kandidaten, adviezen van de (eerste) voorzitters en van de procureurs(-generaal), kopieën van benoemingsbesluiten en dies meer. In enkele gevallen treft men in het bestand ook heuse tuchtdossiers aan die een vaak verrassend licht kunnen werpen op de interne werking van het gerechtelijk apparaat. Nogal wat dossiers ontbreken en de oorspronkelijke doorlopende nummering werd teniet gedaan toen zij werden geordend volgens een geografisch criterium. De agenda's en chronologische repertoria werden door het Algemeen secretariaat niet overgemaakt en berusten nog bij de administratie. In 1986 volgde een tweede overdracht van een reeks chronologisch geordende benoemingsdossiers (tot ca. 1950). Dit archiefbestand bevat echter lacunes en is niet toegankelijk (het alfabetisch repertorium bleef in de administratie). Recent (oktober 2007) werden ook de dossiers van magistraten, notarissen, gerechtsdeurwaarders en rechters in handelszaken, ontslagen, gepensioneerd of overleden in de jaren 1953-1980, naar het ARA overgebracht (42 meter). In tegenstelling tot de dossiers van vóór 1953 zijn ze alfabetisch geordend. Ze zijn ontsloten door een (onuitgegeven) overdrachtslijst.

Er berusten in het Rijksarchief ook individuele dossiers van hoofdgriffiers, griffiers-hoofd van dienst, hoofdsecretarissen en secretarissen-hoofd van dienst, neergelegd in 2001. De Dienst personeel rechterlijke orde (afdeling ROII) droeg tegelijkertijd algemene dossiers van de rechtbanken en hoven inzake personeelszaken (1899-1983), ramingen van de jaarlijkse personeelsbegrotingen (1950-1980) en registers van de loopbanen en de wedden van het personeel van de griffies en de parketten (1908-1955) over. Het bestand wordt ontsloten door:

DEPOORTERE (R.), SAOUDI (N.), WILLE (I.). *Inventaire des archives du ministère de la Justice. Direction générale de l'organisation judiciaire. Service du personnel des greffes et parquets. Versement 2001.* Brussel, 2001.

Enkele archiefbescheiden betreffende de werking van de adviesorganen belast met de voorbereiding van de herziening van de verschillende wetboeken (periode 1832-1886) werden in 1982 toegankelijk gemaakt door:

DE STOBBELEIR (D.). *Inventaire de papiers relatifs à des révisions de législations particulières.* Brussel, 1996.

Het Bestuur wetgeving droeg in september 1969 een aantal dossiers over betreffende sociale en politieke kwesties in de 19e eeuw, voornamelijk in Wallonië:

Ministerie van Justitie. Bestuur van Wetgeving. Ministère de la Justice. Administration de la Législation. Brussel, 1992.

In 2003 droeg het Directoraat-generaal burgerlijke wetgeving en erediens ten een 600-tal L- en DPR-dossiers (dossiers inzake wetgeving [*législation*] en proces-

recht [*droit de procédure*]) betreffende de periode 1850-1990 over. Deze worden ontsloten door een onuitgegeven overdrachtslijst. Eveneens in 2003 legde de Dienst legalisaties van het Directoraat-generaal algemene diensten de originele versie van de herziene Belgische Grondwet (1893) en de originele versies van Belgische wetten (1830-1970), van koninklijke benoemingsbesluiten van Belgische ministers (1831-1975), en van koninklijke en ministeriële besluiten betreffende het departement Justitie (1831-1973) in het Rijksarchief neer (gedetailleerde, onuitgegeven overdrachtslijst door R. Depoortere en N. Saoudi).

Het archief van het Bestuur van de openbare veiligheid, dat overgedragen werd eind jaren 1960, wordt ontsloten door:

VERVAECK (S.). *Inventaire des archives du Ministère de la Justice. Administration de la Sûreté publique (Police des étrangers). Dossiers généraux (Régime français-1914)*. Brussel, 1968.

Eind 2003 droeg de Dienst vreemdelingen van de FOD Binnenlandse zaken het vervolg van deze dossiers over:

PLISNIER (F.), avec la collaboration de CAESTECKER (F.). *Inventaire des archives du Ministère de la Justice. Administration de la Sûreté publique (Police des étrangers). Dossiers généraux: deuxième versement 1930-1960 [1814-1986]*. Brussel, 2008.

De individuele dossiers van de Dienst vreemdelingenpolitie die in het Rijksarchief bewaard worden – het betreft meer dan 2 miljoen dossiers, geopend in de periode 1835-1943 – zijn ontsloten door een alfabetisch repertorium op steekkaarten. Zij vormen een unieke bron voor zowel genealogisch, biografisch als migratieonderzoek. F. Caestecker en F. Strubbe schetsen in een zoekwijzer de historische achtergrond van deze dossiers, hun opmaak, bewaring en informatie-waarde, en geven een aantal concrete zoekstrategieën:

CAESTECKER (F.), STRUBBE (F.). *De individuele vreemdelingendossiers afkomstig van de Openbare Veiligheid (Vreemdelingenpolitie) (1835-1943)*. Brussel, 2008.

De archiefbestanden i.v.m. naturalisatie, naamsverandering en emigratie, gevormd door het departement Justitie, worden ontsloten door middel van een beknopte archiefgids:

VERVAECK (S.). *Gids voor sociale geschiedenis. Bronnen voor de studie van immigratie en emigratie. Hedendaagse tijden. Deel I. Archiefbronnen bewaard in het Algemeen Rijksarchief*. Brussel, 1996.

I.v.m. naturalisaties bewaart het ARA twee reeksen dossiers, waarvan slechts de eerste (4888 nummers betreffende de jaren 1840-1902) door middel van een alfabetisch steekkaartsysteem ontsloten is. De tweede reeks heeft betrekking op de jaren 1935-1981. In een naturalisatiedossier treft men de volgende bescheiden aan: het verzoekschrift van de aanvrager, gericht aan de minister van Justitie, bescheiden betreffende het administratief onderzoek verricht door het parket, alsook het advies van het parket, aanbevelingsbrieven, het rapport van de besprekingen door de bevoegde kamercommissies en dergelijke. De dossiers betreffende de behandeling van de aanvragen tot naamsverandering werden eveneens in twee

keer overgedragen. De eerste 2190 dossiers betreffende de periode 1831-1941, zijn ontsloten door eigentijdse toegangen (alfabetische klappers). Voor de dossiers nrs. 2191-4960 en volgende (vanaf de jaren 1960 wijzigt de nummering van de dossiers) m.b.t. de jaren 1938-1971, is een gedetailleerde (maar onuitgegeven) overdrachtslijst beschikbaar (2003). I.v.m. de aanvragen van behoeftigen om op kosten van de overheid te emigreren (periode 1845-1869) zijn slechts een beperkt aantal bescheiden bewaard gebleven. Volledigheidshalve vermelden we nog de individuele dossiers inzake “vaderlandskeuze” (1893-1910), afwezigheidsverklaringen (1901-1914) en nationaliteitsverlies (1935-1952).

Van het Bestuur van de erediensden, giften, legaten en stichtingen ontving het ARA verschillende overdrachten, waarvan slechts een deel ontsloten is door:

VERVAECK (S.). *Ministerie van Justitie. Bestuur Erediensten, giften, legaten en stichtingen. Erediensten. Inventaris van de wedden van de clerus en overzicht van de kerken*. Brussel, 1979.

Het betreft voornamelijk bescheiden die betrekking hebben op de enquête over de wedden van de clerus en over de staat van de kerken die in de jaren 1842-1843 werd gehouden. Het bestand bevat retroacta die tot het begin van de eeuw teruggaan. Van de reeksen “giften en legaten” (machtigingen tot aanvaarding van giften en legaten aan weldadigheidsinstellingen, kerkfabrieken, religieuze stichtingen, enz.), “vervreemding van kerkelijke goederen” (machtigingen tot verkoop) en “verwervingen” (ca. 1831-1967), overgedragen in 1974 en in 1992, zijn slechts zeer beknopte overdrachtslijsten voorhanden.

In 1941 werd archief overgedragen betreffende de studiebeursstichtingen en de activiteiten van de provinciale commissies van de studiebeurzen (1818-1946). Een voorlopige inventaris uit 1953 werd bewerkt door:

DE STOBBELEIR (D.). *Ministère de la Justice. Inventaire d'archives concernant notamment les fondations de bourses d'études*. Brussel, 1983.

Volgend op een systematische inspectieronde door R. Depoortere, droeg de Dienst erediensden, giften, legaten en stichtingen in 2001 70 meter archief over, waaronder het vervolg op de dossiers “giften en legaten” (1964-1970), “vervreemdingen” (1967-1993) en “verwervingen” (1958-1974). We vermelden ook de primitieve dossiers van de studiebeursstichtingen beheerd door de provinciale commissies (1633-1984), de dossiers inzake de oprichting en de opvolging van de stichtingen van de prijzen voor het onderwijs (1738-1973), enz. Voor een volledig overzicht:

DEPOORTERE (R.), SAOUDI (N.). *Inventaire des archives du ministère de la Justice. Direction générale de la Législation civile et des Cultes. Archives des services des Cultes, Dons, Legs et Fondations. Versement 2001*. Brussel, 2002.

In 2005 werden een 4500-tal dossiers inzake het beheer van de gebouwen van de door de Staat erkende erediensden (1820-2002) in het Rijksarchief neergelegd. Deze dossiers worden ontsloten door twee gedetailleerde (maar onuitgegeven) overdrachtslijsten (2005).

In 1938 droeg het departement archieven over gevormd door de diensten en besturen bevoegd voor de openbare weldadigheid en het gevangeniswezen (periode ca. 1830-jaren 1920). Dit archiefbestand wordt ontsloten door een handschriftelijke inventaris:

DE BOCK-DOEHAERD (R.). *Ministère de la Justice. Administration de la bienfaisance et des prisons (1944)*. Brussel, 1988.

De onderzoeker treft er informatie aan over het beheer en de werking van bedelaarsgestichten, rijksweldadigheidskolonies, krankzinnigeninstellingen, burgerlijke godshuizen en over de bouw en het onderhoud van gevangnissen. Het ARA bewaart verder plattegronden van celgevangnissen, waarvan een eerste reeks door een inventaris toegankelijk is, een tweede via handgeschreven fiches:

Ministère de la Justice. Prisons cellulaires. Plans. I^e partie (19e siècle). Inventaire. Brussel, 1989.

Ook van een reeks foto's van gevangnissen bestaat slechts een lijst in handschrift.

In 2001 droeg het Directoraat-generaal strafinrichtingen archieven over van de Dienst studiën en algemene zaken, van de Staf directeur-generaal, van het Secretariaat van de directeur-generaal, van de Personeelsdienst en van de Dienst genade (vnl. bestaande uit gratiedossiers van personen veroordeeld wegens collaboratie, 1944-1950).

DEPOORTERE (R.), SAOUDI (N.), WILLE (I.). *Inventaires des archives du ministère de la Justice. Direction générale des établissements pénitentiaires. Service Etudes et Affaires générales, secrétariat du directeur général et service du personnel pénitentiaire. Versement 2001*. Brussel, 2001.

DEPOORTERE (R.), SAOUDI (N.), WILLE (I.). *Inventaires des archives du ministère de la Justice. Direction générale des établissements pénitentiaires. Service des grâces. Versement 2001*. Brussel, 2001.

Vermelden we ook nog twee belangrijke oorlogsarchieven van organen ressorterend onder het Ministerie van Justitie: het archief van de Commissie van onderzoek over de inbreuken op de regelen van het volkenrecht en van de oorlogswetten bedreven door de overweldigers, opgericht door het MB van 7 augustus 1914, opnieuw opgericht bij KB van 15 februari 1919, en het archief van de Belgische middendienst voor krijgsgevangenen, opgericht bij KB van 1 december 1917, belast met het verlenen van morele en materiële hulp aan krijgsgevangenen en geïnterneerden, en met het verlenen van inlichtingen aan families van de krijgsgevangenen.

VANNERUS (J.), revu, complété et introduit par TALLIER (P.-A.). *Inventaire des archives de la Commission d'enquête sur la violation des règles du droit des gens, des lois et des coutumes de la guerre (1914-1926)*. Brussel, 2001.

VANDEN BOSCH (H.). *Inventaris van het archief van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (Office central belge pour les Prisonniers de Guerre), 1914-1925*. Brussel, 2009.

Merken we ten slotte nog op dat ook archiefbestanden gevormd buiten het departement Justitie nuttige informatiebronnen kunnen zijn voor de geschiedenis van het ministerie. Verwijzen we bijvoorbeeld naar het archief van het Algemeen secretariaat van het Ministerie van Financiën (geïnventariseerd door M. Vroom) dat enkele tientallen dossiers bevat betreffende de werking, de bevoegdheden en de adviesorganen van het Ministerie van Justitie, en naar de archieven van de ministers van Justitie Jules Lejeune en Ludovic Moyersoën (zie het hoofdstuk over persoons- en familiearchieven).

5.3.2. Buitendiensten

De archieven van de buitendiensten van het Ministerie van Justitie worden aan de rijksarchieven in de provincies overgedragen. In de jaren 1970 werd naar schatting 380 strekkende meter archief ontsloten van de gevangenis te Aalst, Gent, Hemiksem, Ieper, Kortrijk, Mechelen, Turnhout, Veurne en Vilvoorde:

COLE (A.), DE WITTE (A.), MUYLLE (H.), VERSCHAEREN (J.). *Inventarissen van gevangenisarchieven*. Brussel, 1981.

In 1996 werd onder impuls van Karel Velle een intensieve acquisitie- en inventarisatieoperatie van penitentiaire en gerechtelijke archieven gestart. Onder zijn leiding werd in de periode 1996-2001 ongeveer twee strekkende kilometer gevangenisarchief verworven en ontsloten. Voor een bibliografisch overzicht van de uitgegeven inventarissen van archieven van penitentiaire inrichtingen en andere organen (administratieve commissies en commissies tot bescherming van de maatschappij), zie:

ROTHIER (I.). *De gevangenisgids. Archiefgids betreffende de archieven van de Vlaamse penitentiaire inrichtingen*. Brussel, 2001.

Deze gids geeft een overzicht van het Belgisch penitentiair landschap, beschrijft de aanwezige archieven en de verschillende bronnentypen, en biedt een aantal concrete zoekstrategieën. Voor de onderzoeksmogelijkheden van de penitentiaire archieven, zie ook:

VELLE (K.). Instellingen, normen en procedures met betrekking tot crimineel wangedrag van jongeren in België, in de periode 1795-1950: bronnen en mogelijkheden voor verder onderzoek, in LIS (C.), SOLY (H.), eds. *Tussen dader en slachtoffer. Jongeren en criminaliteit in historisch perspectief*. Brussel, 2001, p. 253-276.

Totnogtoe werden voor Brussel en Wallonië minder gevangenisarchieven overgedragen:

HANSOTTE (G.), CONRADT (P.). *Inventaire des archives du greffe de la prison de Liège*. Brussel, 1999.

NGUYEN (V.D.), HONNORÉ (L.). *Inventaire des archives de la prison de Mons (1791-1987)*. Brussel, 2009.

SIZAIRE (M.-A.), complété par VAN LEEUW (C.). *Administration provinciale du Luxembourg. Série: prisons et détenus (1831-1932)*. Brussel, 1988.

TALLIER (P.-A.). *Service des prisons. Bureau allemand de la prison de Saint-Gilles [Kommandantür Brüssel / Polizeistelle Brüssel] (1914-1918)*. Brussel, 1998.

UYISENGA (C.). *Inventaire des archives de la prison de Verviers*. Brussel, 1999.

VAN HAEGENDOREN (M.). *Prisons de Bruxelles: registres d'écrou 1692-1847*. Brussel, 1988.

Momenteel loopt in het kader van de Interuniversitaire Attractiepool (IUAP) "Justice and Society. The Sociopolitical History of Justice Administration in Belgium (1795-2005)" – een onderzoeksnetwerk waaraan diverse Belgische en Europese universiteiten, alsook twee federale wetenschappelijke instellingen (waaronder het Rijksarchief) participeren – een prospectie-, acquisitie- en ontsluitingscampagne van penitentiaire archieven en van archieven van de gerechtelijke politie bij de parketten in Brussel en Wallonië.

Uit de penitentiaire archieven zijn de volgende reeksen bescheiden het meest waardevol voor de sociale geschiedenis: de rollen van de verschillende afdelingen van de gevangenis (strafhuis, arresthuis, justitiehuis, huis van bewaring, enz.), de opsluitingsdossiers, de registers van de morele boekhouding en de dossiers van de antropologische laboratoria voor de eerste helft van de 20^e eeuw (bewaard voor de strafinrichtingen Antwerpen, Merksplas, Leuven hulpgevangenis en Leuven centraal, Luik, Sint-Gillis en Vorst). De antropologische dossiers bevatten naast identificatiegegevens van de veroordeelde en informatie over zijn sociale achtergrond en strafrechtelijk verleden, ook informatie over de fysieke en mentale toestand van de gedetineerde. De aanwezigheid van uitvoerige antropometrische, medische en psychiatrische rapporteringen en van fotomateriaal maken deze dossiers tot bijzonder waardevolle bronnen voor de familiekunde en voor de historische criminologie.

5.4. *Publicaties*

Het Ministerie van Justitie gaf sinds 1830 honderden drukwerken uit (of liet die uitgeven): uittreksels uit de parlementaire handelingen en bescheiden (interessant voor de debatten over de budgetten van het ministerie), wetten (verzamelingen), wetsontwerpen, organieke besluiten en reglementen van onderdelen of van buitendiensten van het departement, verslagen van adviesorganen, statistieken, periodieke publicaties, bibliotheekcatalogi, beleidsnota's, informatiebrochures voor de rechtsonderhorige over de meest diverse onderwerpen (over huurwetgeving, naturalisatie en burgerlijke stand tot slachtofferhulp), enz. Onderhavige lijst is bijgevolg niet exhaustief maar moet de onderzoeker in staat stellen zich een idee te vormen van de diversiteit en de aard van de publicaties die door of in opdracht van het departement werden gedrukt en uitgegeven.

Sinds een aantal jaren is het mogelijk om publicaties van het departement elektronisch te raadplegen op de site van de FOD Justitie: www.just.fgov.be.

Activiteitenverslag Directoraat-generaal Penitentiaire Inrichtingen FOD Justitie. Brussel, 2007.

Administration de la justice civile et criminelle de la Belgique. Résumé statistique. Brussel, 1852-1898.

Belgisch Staatsblad. Moniteur Belge. Brussel, 1845-.

De gedrukte versie van het *Belgisch Staatsblad* werd met ingang van 1 januari 2003 afgeschaft en vervangen door een elektronische versie die via het internet raadpleegbaar is (www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl).

BRUTSAERT (M.), WILDERIANE (P.). *Alternatieve gerechtelijke maatregelen (KB 12 augustus 1994)*. Brussel, 1997.

Bulletin officiel des lois et arrêtés royaux de la Belgique. Brussel, 1831-1845.

Officieel publicatiekanaal van de Belgische wetten en besluiten.

Bulletin de l'Office de la Protection de l'Enfance. Brussel, 1912-1923.

Bulletin de l'Administration des prisons. Bulletin van het Bestuur der gevangenen. Brussel, 1947-.

Tafels voor de periode 1947-1971, 1972-1976 en 1972-1981; wordt in 1956: *Bulletin de l'Administration pénitentiaire. Bulletin van het Bestuur der strafinrichtingen*; wordt gesplitst in 1976: *Bulletin de l'Administration pénitentiaire* en *Bulletin van het Bestuur strafinrichtingen*.

Commissie voor Hulp aan de Slachtoffers van Opzettelijke Gewelddaden. Werkingsverslag. Brussel, 1992-2001.

Commissie voor financiële hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden en aan de occasionele redders. Verslag over de werkzaamheden (2002-2004). Brussel, 2005.

Commission de la révision de la législation organique des dépôts de mendicité. Rapport à M. le Ministre. Brussel, 1853.

Compte de l'Administration de la justice civile en Belgique. 1832-1843. Brussel, 1837-1845, 3 dln.

Compte de l'Administration de la justice criminelle en Belgique. 1831-1843. Brussel, 1835-1849, 4 dln.

Conférence des observations des cours, des tribunaux et du barreau du royaume, sur le projet d'organisation judiciaire, présenté par le Ministre de la Justice à la Chambre des Représentants dans la séance du 20 septembre 1831. Brussel, 1831.

DUCPETIAUX (E.). *Statistique des prisons de la Belgique. 1851-1860*. Brussel, 1864 (uit *Rapport décennal sur la situation du Royaume*).

DUCPETIAUX (E.). *Institutions de bienfaisance de la Belgique. Résumé statistique*. Brussel, 1852 (uit *Rapport décennal sur la situation du Royaume*).

DUCPETIAUX (E.), GUISLAIN (J.), BOUQUELLE (J.-B.). *Rapport de la commission chargée par le ministre de la justice de proposer un plan pour l'amélioration de la condition des aliénés en Belgique et la réforme des établissements qui leur sont consacrés. Enquête sur l'état actuel des maisons d'aliénés, avec plans et pièces à l'appui*. Brussel, 1842.

Financiële hulp aan slachtoffers van opzettelijke gewelddaden. Brussel, 1997.

Fondations de bourses d'étude établies en Belgique. Brussel, 1885-1897, 9 dln.

Hulp van de Staat aan de slachtoffers van opzettelijke gewelddaden. Brussel, 1997. *Jaarverslag FOD Justitie*. Brussel, 2004-.

Loi sur l'organisation judiciaire. Brussel, 1869.

Lois du 27 novembre 1891 sur l'assistance publique et sur l'assistance médicale gratuite. Documents législatifs. Brussel, 1893.

Ministère de la Justice. Arrêté organique de l'administration centrale et règlements d'ordre intérieur. Brussel, 1846.

- Ministère de la Justice. Commission d'enquête sur les violations des règles du droit des gens, des lois et des coutumes de la guerre. Rapports et documents d'enquête. Premier volume, tome I. Rapports sur les attentats commis par les troupes allemandes pendant l'invasion et l'occupation de la Belgique.* Brussel, 1922.
- Ministère de la Justice. Rapports sur les mesures législatives, judiciaires, administratives et politiques prises par les Allemands pendant l'occupation. Rapport d'ensemble et conclusions. Quatrième volume.* Brussel-Luik, 1923.
- Oriëntatienota strafbeleid en gevangenisbeleid.* Brussel, 1996.
- Recueil des circulaires, instructions et autres actes émanés du Ministère de la Justice ou relatifs à ce département. Verzameling van omzendbrieven, dienstvoorschriften en andere bescheiden door het Ministerie van Justitie uitgegeven of dit departement betreffende. 1795-1973.* Brussel, 1849-1984 (3 reeksen).
- Recueil des lois, décrets, arrêtés, règlements et circulaires concernant les établissements de bienfaisance.* Brussel, 1871-1881, 3 dln.
- Recueil des lois et arrêtés sur les pensions civiles et ecclésiastiques et des statuts organiques des caisses des veuves et orphelins de l'ordre judiciaire, du Ministère de la justice et des établissements de bienfaisance.* Brussel, 1899.
- Règlement général des prisons (Ministère de la Justice).* Brussel, 1905.
- Règlement général des prisons. Organisation du travail pénitentiaire (Ministère de la Justice).* Brussel, 1936.
- Règlement général pour les maisons de sûreté et d'arrêt (Ministère de la Justice).* Brussel, 1855.
- Règlement sur le travail des détenus dans les prisons secondaires du royaume (Ministère de la Justice).* Brussel, 1869.
- De rijksinrichtingen [voor de misdadige en onaangepaste jeugd]. Observatie. Opvoeding.* Brussel, z.j. (na 1960).
- Statistique judiciaire de la Belgique. Gerechtelijke statistiek van België.* Brussel, 1900-1943.
- Statistique criminelle de la Belgique. Criminele statistiek van België.* Brussel, 1944-1967.
- Ministerie van Justitie. Structuur en bevoegdheden.* Brussel, 1997.
- Recueil des lois et arrêtés de Belgique. Verzameling wetten en besluiten.* Brussel, 1845-.
- VAN REEPINGHEN (C.). *Rapport sur la réforme judiciaire. Verslag over de gerechtelijke hervorming.* Brussel, 1964.
- DEMAEGT (C.), SERLET (R.). *30 jaar probatie. Evaluatie en perspectieven.* Brussel, 1994.
- Strategisch plan van een nationaal slachtofferbeleid. Fundamenten voor een Belgisch handvest van het slachtoffer van een strafrechtelijk misdrijf.* Brussel, 1996.
- Het ministerie beschikt over een uitstekende bibliotheek die ook voor particulieren toegankelijk is (openingsuren, toegangsvoorwaarden en zoekrobot: www.just.fgov.be). Van de "oude" bibliotheek zijn trouwens enkele gedrukte catalogi verschenen:
- Catalogue de la bibliothèque de l'administration centrale du Ministère de la Justice.* Brussel, 1850-1868. Supplement 1876.